

Σχόλιον

SUOMEN BYSANTIN TUTKIMUKSEN SEURA R.Y:N JÄSENLEHTI

MEDLEMSBLAD FÖR SÄLLSKAPET FÖR BYSANTINSK
FORSKNING R.F.

2/2010

Σχόλιον ιϜ, ζφιη

10. Vuosikerta/Årgång

Julkaisija/Utgivare:

Bysantin tutkimuksen seura ry. /Sällskapet för bysantinsk forskning rf.

Perustettu v. 2001/Grundad år 2001

Sisällys

Graecia sacra	1
<i>Björn Forsén</i>	
<i>BTS:n puheenjohtaja</i>	
Pyhiinvaellus Aaronin vuorelle	2
<i>Jaakko Frösén</i>	
Kirja-arvostelu: Suomenkielinen yleisesitys Bysantin historiasta (John Haldon: <i>Bysantin historia</i>)	10
<i>Juho Wilskman</i>	
Graecia sacra kollokvion ohjelma	

Toimitus/Redaktion:

Juho Wilskman

juho.wilskman(at)helsinki.fi

Graecia sacra

Pitkä ja lämmin kesä on lopulta ohi. Bysantin tutkimuksen seura on perinteisesti järjestänyt syksyllä temaattisen Bysantin päivän. Tämän vuoden teemana on *Graecia sacra*, eli tarkastelemme Bysantin luostarilaitosta. Tavallaan tartuimme teemaan jo vuosikokouksella toukokuussa, jossa Jaakko Frösén esitelmöi Aaroninvuoren kaivauksista Jordanissa. Lyhennetty versio Frösénin esitelmästä on painettu tässä numerossa, joten myös ne, jotka eivät olleet läsnä, voivat tutustua projektiin, joka tutkii yhtä tärkeimmistä kristityistä pyhiinvaelluskohteista Lähi-idässä.

Uskonto oli tärkeä tekijä bysanttilaisessa kulttuurissa. Bysantin valtakunnan kaatumisen jälkeen itäinen kirkko piti bysanttilaista kulttuuriperintöä elossa, korostaen siten uskonnon merkitystä vielä entisestään meille jotka ainoastaan pystymme tarkastelemaan Bysantin valtakuntaa ainoastaan peruutuspeilin kautta. Bysantin kulttuuriin erikoistuneet museot ja näyttelyt tuntuvat joskus käsittelevän ainoastaan itäisen kirkon historiaa. Toisaalta täytyy muistaa, että uskonto ja kirkko toimivat monella tavalla yhdistävinä tekijöinä bysanttilaisessa yhteiskunnassa, eikä Bysantin historiaa millään voi ymmärtää ilman niitä.

Luostarinlaitos kehittyi itäisellä Välimerellä vähitellen osaksi Bysantin kulttuuria ja itäisestä kirkosta, ja levisi sieltä vähitellen myös pohjoisemmaksi, Venäjälle ja jopa Karjalaan asti. Tulevan Bysantin päivän aikana emme kuitenkaan tarkastele Venäjän tai Suomen kreikkalais-ortodoksisia luostareita. Kansainvälisen kollokvion pääpaino on itäisellä Välimerellä ja saamme kuulla esitelmiä kolmesta ehkä tärkeimmistä itäisen kirkon luostarista; Pyhän Katariinan luostarista Siinain niemimaalla, Pyhän Johanneksen luostarista Patmoksen saarella sekä Athoksen niemimaan luostarivalttiosta. Tämän lisäksi tarjolla on vielä yksi esitelmä nykyajan kreikkalaisista naisluostareista. Neljän korkeatasoisen esitelmän kautta saamme kuulla luostareihin liittyvistä eri näkökohdista, kuten esimerkiksi oppineisuudesta ja kirjastoista, pyhiinvaelluksista, maallisesta hallinnosta ja ystävyys-suhteista. Pystymme näin yhteistyössä Suomen Ateenan-instituutin kanssa pystymme näin tarjoamaan poikkeuksellisen monipuolisen ja mielenkiintoisen kokonaisuuden kaikille Bysantin tutkimuksesta kiinnostuneille. Bysantin tutkimuksen seuran puolesta toivotan teidät kaikki tervetulleiksi Bysantin päivälle 16. syyskuuta.

Björn Forsén, BTS:n puheenjohtaja

Pyhiinvaellus Petran Aaroninvuorelle

1900-luvun alussa esiin kaivettu Petran piispankirkko Neitsyt Marian kirkko ja sen vierestä 1993 löytynyt hiiltynyt papyrusarkisto muuttivat käsityksiä Petran kohtalosta myöhäisantiikin ja varhaisen bysanttilaisen kauden aikana. Ennen uskottiin, että vuoden 363 tuhoisa maanjäristys merkitsi Kolmannen Palestiinan provinssin entisen nabatealaisten metropoliksen muuttumista kyläpahaseksi, ja että vuoden 551 maanjäristys tuhosi Petran lopullisesti. Jos näin olisi ollut, kristinusko ei olisi löytänyt sieltä kunnan jalansijaa levitessään Kuolleen Meren laakson itäpuolelle 300-luvulla ja Petra todella olisi ollut vielä 500-luvulla se pakanallinen ja vääräuskoinen, Jumalan selän takana oleva paikka, jonne kirkolliskokouksen tai keisarin tuomitsemat harhaoppisetkin Nestorioksen tavoin (431) karkotettiin.

Hiiltyneen papyrusarkistomme tekstit, joissa on säilynyt päiväyksiäkin, kertovat kuitenkin kunniakkaasta Kolmannen Palestiinan metropoliksesta, vireästä maatalouskeskuksesta, jossa on vallalla kristinusko ja jonka kielenä on kreikka. Petra siis jälleenrakennettiin vuoden 363 katastrofin jälkeen ja se oli pian valmis, kuten muutkin tärkeät keskukset, vastaanottamaan kristinuskon. Samalla nabatean kieli menetti virallisen kielen aseman kreikalle. Säilyneet päiväykset ajoittavat asiakirjat välille 537–593. Kirjoituksissa, jotka käsittelevät pääosin kiinteän omaisuuden siirtoja ja verotusta, ei ole merkkiäkään luonnonmullistuksista tai muista katastrofeista. Vuoden 551 maanjäristys, joka tuhosi kyllä Beirutin ja aiheutti suuria vahinkoja myös Aleksandriassa, ei siis ulottunut itäiselle Arabian mannerlaatalle eikä näin ollen tuhonnut Petraa. Kaupunki kukoisti ainakin 500-luvun lopulle.

Hiiltynyt arkisto oli kuulunut kirkonmiehelle Theodoros Obodianoksen pojalle, joka eteni aina arkkidiakoniksi eli piispan jälkeen kirkon kakkosmieheksi Petrassa. Suvussa on paljon muitakin kirkonmiehiä. Tunnumme arkiston perusteella yli 200 henkilöä 500-luvun Petrasta. Yksi heistä, mahdollisesti Theodoroksen vanhempi velipuoli Obodianos Obodianoksen poika, joka oli maallikko, mutta naimaton, sairastui vuonna 573 ja pelkäsi kuolevansa. Hän saneli testamenttinsa (itse asiassa ehdollisen lahjoituskirjan *donatio propter mortem*) ja lupasi mahdollisen kuolemansa sattuessa luovuttaa omaisuutensa kahdelle instituutiolle. Toinen niistä oli kaupungissa sijaitseva

Pyhän marttyyri Kyrikoksen sairaala ja toinen kaupungin ulkopuolella oleva Pyhän ylipappi Aaronin talo. Sairaalan edusmiehenä toimi Theodoros ja Aaronin talon edusmiehenä sen presbyteeri ja johtaja (hegumenos) Kyrikos Petroksen poika. Lähisukulaisista neljälle luvattiin pienehköjä rahasummia. Obodianos ei kuitenkaan menehtynyt sairauteensa, joten testamentti jäi toteuttamatta, ja kaikki sen kuusi kopiota (yksi kullekin edunsaajalle) olivat edelleen samassa hiiltyneessä rullassa.

Sairaalan sijaintia ei toistaiseksi tiedetä. Todennäköisesti se on jossain lähellä Petran piispankirkkoa ja sen seinänaapuria, vielä esiin kaivamatonta piispan residenssiä, jonka varastohuoneesta palaneet papyrukset löytyivät. Petran sairaalan perustaminen liittyi varmaankin keisari Justinianuksen käskyyn, jonka hän antoi sairastuttuaan itse antiikin kuuluisimpaan pandemiaan, paiseruttoon, joka lähti liikkeelle Aleksandriasta ja raivosi Konstantinopolissa 541–542. Siitä on meillä silminnäköisen kuvaus Prokopioksen historiikirjassa. Julkisia sairaaloita perustettiin ennen muuta karavaaniteiden varrella olevien luostarien yhteyteen. Obodianoksen sairaus lienee ollut sama pandemia, joka kiersi Lähi-Itää vuosikymmeniä.

Entä sitten Aaronin talo Petran ulkopuolella? Missä se voisi olla, ja miksi sitä kutsutaan vain taloksi eikä luostariksi tai kirkoksi tai joksikin muuksi? Aaron liittyi kiinteästi Petran tarinoihin. Noin 5 km Petrasta lounaaseen on vuori, jota kutsutaan Profeetta Aaronin vuoreksi (Jabal an-Nabi Harun). Paikallisen beduiiniperinteen mukaan, josta on tullut myös kolmen monoteistisen uskonnon piiriin laajalle levinnyt käsitys, seudun korkein vuori on Mooseksen isoveljen Aaronin hautapaikka Vanhan testamentin Horin vuori. Vaikka monet juutalaiset kyseenalaistavatkin tämän tiedon, koska heistä oikean Horin vuoren pitäisi olla, sattuneesta syystä, paljon lännempänä, juutalainen historiikirjoittaja Josefus ilmoitti jo ensimmäisellä vuosisadalla jKr. Petran lähellä sijaitsevan vuoren Aaronin hautapaikaksi. Samaa mieltä on 300-luvun alkupuolella, siis ennen kristinuskon tuloa Petraan, kirkkoisä ja historioitsija Eusebios. Siksi joskus vuoden 363 maanjäristyksen jälkeen vuoren huipulle rakennettiin Pyhän Aaronin kirkko, jonka kryptassa kuviteltiin Aaronin haudan olevan. Kirkosta on enää joitakin maanjäristysten jättämiä raunioita, joiden päälle vasta 1300-luvulla paikalla lojuvasta rakennusmateriaalista rakennettiin Egyptin mamelukisulttanien aikana islamilainen pyhäkkö eli Weli. Aaronin tarina kerrotaan nimittäin myös Koraanissa ja Aaronin hauta

on ollut ristiretkien melskeisen ajan jälkeen yksi tärkeimpiä islamilaisia muistomerkkejä ja pyhiinvaelluskohteita. Vääräuskoisia sinne ei päästetty. Se palasi sekä juutalaisten että kristittyjen pyhiinvaelluskohteeksi vasta sen jälkeen, kun Johann Ludwig Burkhardt oli sen löytänyt uudelleen länsimaailmalle vuonna 1812, olkoonkin, että muilta kuin muslimeilta sinne pääsy oli edelleen vähintäänkin luvanvaraista, ellei aika ajoin täysin kiellettyä.

Vuoren huipulla saattoi hyvinkin olla kirkko vielä 500-luvulla eli Obodianoksen aikana, mutta se ei varmaankaan ole testamentissa mainittu instituutio, koska se oli Pyhän Aaronin kirkko eikä talo. Sen sijaan 70 metriä alempana olevalla ylätasangolla noin 1250 metrin korkeudessa merenpinnasta on laaja 3000 neliömetrin raunioalue, joka koostuu useista erilaisista tiloista. Yksi niistä oli itä-länsisuunnassa oleva suorakaiteen muotoinen tila, jonka itäpäädyssä näytti olevan puolipyöreä apsis, suoraan kohti yläpuolella olevaa Aaronin hautaa, ilmeisestikin kappeli. Vastaus kysymykseen, voisiko tästä löytyä Pyhän ylipappi Aaronin talo ja mikä se oli, edellytti lapiotöitä. Historiankirjoitukset eivät kertoneet siitä mitään. Näin alkoivat suomalaiset Aaroninvuoren kaivaukset.

Aloitimme siis kappelista ja löysimme sen apsiksesta alttarikaapin eli pyhänjäännöskaapin. Se oli valitettavasti tyhjä, mutta kaapin edestä lattialta löytyi pala marmoria ja siinä piirtokirjoituksen neljä kreikkalaista kirjainta, jotka olivat sanan lopusta. Se oli lohjennut joko alttaripöydän levystä tai alttarikaiteesta. Aaronin nimi oli selvästi luettavissa. Olimme siis oikeilla jäljillä, mutta tämä oli Aaronin kappeli ja samalla kastekappeli kastealtaineen eikä talo. Siis jatkoimme tutkimuksiamme.

Kappelin vierestä löytyi toinen paljon suurempi suorakaiteen muotoinen rakennus ja sen apsis. Suuri, Petran piispankirkon kokoinen kolmilaivainen basilika oli myöhemmin jaettu kahteen neliönmuotoiseen osaan, josta idempi jäi kirkoksi ja läntinen oli avoin pylväshalli. Sen edessä oli vielä eteinen, jonka lattiaa koristi metsästysaiheinen mosaiikki. Mosaiikin ihmisiä ja eläimiä esittävät kuvat oli tuhottu ottamalla kivet irti ja paikkaamalla kolot suuremmilla tesseroilla. Mosaiikkilattia oli siis ollut näkyvissä ikonoklasmin alkaessa 720-luvulla. Tuohon aikaan Petran piispankirkko oli jo palanut papyruksineen ja lattia peittynyt tuhkan ja irtomaan alle, sillä sen kirkon lattiaa koristavat mosaiikit ovat vieläkin jäljellä ehjinä. Tulipalon jälkeen kirkkoa ei koskaan jälleenrakennettu. Petran tuhouduttua lopullisesti elämä siis jatkui Aaroninvuorella.

Kirkon ulkopuolelta löytyi kivipaasi, joka on aikanaan sulkenut kaappitilan, sillä siinä on risti ja postiluukkua muistuttava suunnikkaanmuotoinen aukko, joka on peitetty sisäpuolelta liuskakivellä. Raon alaosa on hankautunut sileäksi, kun taas yläpuoli on pinnaltaan rosoinen. Tuhannet sormet ovat hivelleet tuota aukkoa, sillä sen takana ainakin kuviteltiin olevan tärkeitä pyhainjäännöksiä. Vastaavia 'postiluukkuja' on kuvattu myös ikonien alttarikaappeihin, mm. A. Rublevin kuuluisaan Pyhän kolminaisuuden ikoniin (1411).

Aaroninvuoren ylätasangon kirkon ja kappelin pohjoispuolelle oli myöhemmin rakennettu 14 huoneesta ja niiden keskuspihasta koostuva rakennus, johon oli lännestä ulkomuurin kautta oma sisäänkäynti. N. 20 neliömetrin huoneet olivat alunperin ilmeisesti tarkoitettut yöpymistiloiksi VIP-vierailijoille. Ne jotka tulivat hotellin portista sisään, näkivät silmiensä tasolla oikealla puolella vanhan seinän suureen hiekkakivipaateen meistetyin isokokaisen piirtokirjoituksen. Kahden rivin alut ovat vielä luettavissa alkuristin jälkeen. Ylärivillä alkaa Obodianoksen nimi, jonka loppu on valitettavasti hankautunut pois, ja alarivillä on luettavissa osa Panolbioksen nimeä. Molemmat nimet ovat varsin tuttuja Petran hiiltyneestä arkistosta. Ehkäpä paikka lopulta kuitenkin sai osuutensa Obodianoksen pojan Obodianoksen omaisuudesta, kun hän viimein siirtyi tuonpuoleiseen. Jos niin on, olemme siis Pyhän ylipappi Aaronin talossa. Panolbios on saattanut olla toinen sponsori. Myöhemmin sisäänkäynti suljettiin ja entisestä sisääntulokäytävästä tehtiin keittiö. Seinää vasten rakennetut kattoa kannattavat pilasterit peittivät piirtokirjoituksen. Se osa, mikä jäi näkyviin, on hankautunut pois.

Kirkon länsipuolella ja hotellin eteläpuolella, siis entisen hotellin sisäänkäynnin oikealla puolella, missä kirjoituskin oli, sijaitsee valtavista kivenlohkareista rakennettu osa, joka lienee ollut paikan vanhin rakennus, rakennettu nabatealaisella tekniikalla. Sen on täytynyt olla paikalla ilmeisesti jo Josefuksen aikana ensimmäisellä vuosisadalla, vaikka hän ei sitä mainitsekaan. Myöskin Eusebioksen tiedoista se puuttuu. Ehkä sillä ei ollut alunperin mitään tekemistä Aaronin kanssa. Pikemminkin se vaikuttaa nabatealaiselta tempeliltä. Kuitenkin, kun kirkko ja kappeli rakennettiin ilmeisesti aikaisintaan joskus 400-luvun lopulla, vanha rakennus ja sen itäpuolella oleva suuri maanalainen vesisäiliö liitettiin uuteen kokonaisuuteen. Myöhemmin nabatealaiseen rakennukseen kuuluneita kiviä käytettiin uusien seinien rakentamiseen ennen muuta kirkon sisätiloissa. Kivissä on

selviä nabatealaisia koristeaiheita, jotka muutoin puuttuvat täysin kristillisistä rakennuksista. Rakennus on suurin piirtein pohjois-eteläsuunnassa, kuten useimmat nabatealaiset temppelit, ja siihen on kuulunut muita kevytrakenteisempia tiloja, jotka ilmeisesti ovat sortuneet maanjäristyksissä. Kirkko rakennettiin osittain näiden tilojen päälle. Jyhkeistä hiekkakivistä rakennettu osa jäi vartiotorniksi, josta oli laaja näköala Arabilaaksoon (Wadi Araba) ja sen kautta kulkeville karavaaniteille. Tärkein teistä yhdisti Petran ja sen Välimeren rannalla olevan sataman Gazan.

Raunioalueen eteläosa koostuu varastorakennuksista, ja lounaiskulmauksesta löytyivät keittiötilat. Niiden ulkopuolella muurin takana oli päätunkio. Siinä oli kerroksittain suuret määrät tuhkaa ja luita, mutta ennen muuta kalansuomuja ja ruotoja päänluineen. Punaisen Meren koralleilla asustavat papukaijakalat näyttävät kuuluneen paikalliseen suosittuun kala-diettiin. Ne tuotiin kokonaisina aina Aqaban lahdelta asti. Keittiön läheisyydessä on ollut ruokailutila ja länsimuuria vasten pienempiä kokoontumistiloja. Länsimuuria on vahvistettu ulkopuolelta niin, että siihen on muodostunut kalteva muuri, n.s. *glacis*. Tämä tyypillisesti ristiretkien aikainen rakennustekniikka paljastaa, että rakennuskokonaisuus on ollut käytössä ristiretkiin asti. Myös eräät esinelöydöt viittaavat samaan. Aaroninvuorella on siis ollut kristillistä toimintaa pitkään islamin tulon ja Petran kaupungin autioitumisen jälkeen, vieläpä ristiretkien ajan lyhyen elpymisen ja uuden tuhon jälkeen (1116–1189), Saladinin hävitettyä Petran ristiretkeläislinnakkeet. Viimeiset kirjoitetut lähteet kertovat samaa. Ne nimittäin mainitsevat kaksi munkkia, jotka vielä asuivat vuorella vuonna 1217. Vasta sen jälkeen paikka muuttui islamin pyhäksi paikaksi Welin rakentamisen myötä.

Olemme saaneet vastauksen kysymykseemme Aaronin talosta. Talo on pyhiinvaelluskeskus, jolle ei ole muuta kreikankielistä nimitystä. Siinä on kirkko ja kappeli, joissa säilytettiin ainakin myöhemmin myös pyhänjäännöksiä, tilat pienelle luostarille ja sen asukkaille sekä hotellitilat vieraille. Molemmille on tarvittu vielä kokoontumis- ja huoltotilat sekä varastot. Pyhiinvaelluskeskus on aloittanut toimintansa 400-luvun lopulla tai viimeistään 500-luvun alussa. Sen toiminta on liittynyt Aaronin hautaan, jonka päälle rakennettu kirkko oli vuoren huipulla. Kun hautakirkko tuhoutui maanjäristyksessä, sen mahdolliset pyhänjäännökset on saatettu siirtää alempana ylätasangolla olevaan kirkkoon ja sen kappeliin.

Aaronin pyhiinvaelluskeskus kuuluu karavaaniteiden varrella oleviin keskuksiin, jotka Jordanian puolella alkavat pohjoisesta vastikään esiin kaivetusta alkuperäisestä Jeesuksen kastepaikasta Betaniasta. Seuraavana on Mooseksen Nebovuoren pyhiinvaelluskeskus lähellä Madaban kaupunkia. (Madaban Pyhän Yrjön kirkossa on vielä nähtävissä pyhiinvaeltajia varten 500-luvulla tehty Lähi-Idän mosaiikkikartta.) Seuraavana on Kuolleen Meren laaksossa sijainnut Pyhän Lootin luostari ja pyhiinvaelluskeskus, joka on kaivettu esiin samaan aikaan kuin meidän Petran Aaroninvuoren pyhiinvaelluskeskuksemme. Kaikki nämä ovat raunioina. Ainoa 500-luvulla keisari Justinianuksen käskystä linnoitettu pyhiinvaelluskeskus, joka vielä on pystyssä ja toiminnassakin parinkymmenen munkin voimin, on Mooseksen luostari Siinailla palavan pensaan luona ja laintaulujen eli Horebin vuoren juurella. Paikka on tunnettu kautta aikojen myös Neitsyt Marian luostarina, jonka ensimmäinen kirkko rakennettiin 300-luvulla Konstantinus Suuren äidin Helenan käskystä, Kristuksen kirkastumisen luostarina (500-luvulta peräisin olevan apsiksen puolikupolia koristavan mosaiikin mukaan) ja sittemmin paljon myöhemmin Pyhän Katariinan luostarina.

Aaronin hauta ei ollut eikä ole edelleenkaan ainoa syy Aaroninvuoren pyhiinvaellukselle. Aaronhan oli, paitsi ylipappi, myös juhla-asua ja taikasauvaa käyttävä ihmeiden tekijä, taikuri ja parantaja. Aaronilta hakivat apua sairaat ja hädänalaiset. Kirkon eteläseinän sisäpuolella on ollut maalattu kirjoitus, joka löytyi palasina lattialta seinän vierestä sekä lattian alla olevasta syvennyksestä. Kysymyksessä on Psalmi 91 (Septuagintan 90), jota kutsutaan myös latinankielisellä nimellä *Qui habitat* -psalmiksi ja jonka alkuperäisenä sepittäjänä pidetään itseään Moosesta. Psalmi lupaa, että Jumala pitää huolen häneen luottavista minkä tahansa onnettomuuden ja kuolemanvaaran kohdatessa. Prokopioksen kuvaus ns. Justinianuksen rutosta noudattelee osin tämän psalmin sanoja. Sitä on siis varmaankin käytetty pandemian torjuntaan, ja ehkä juuri siitä syystä se on maalattu myös Aaronin kirkon seinälle. Se on myös yleinen amuleteissa. Psalmi kuului ja kuuluu edelleenkin erityisesti luostareiden iltarukouksiin ja juutalaisille sillä on asemansa sekä iltarukouksissa että sapatin aamurukouksissa. Sitä paitsi pitkin kirkon ja kappelin seiniä samoin kuin ulkopuolella olevissa pylväiköissä on kivistä tehtyjä vuoteita, joissa on myös päänalunen. Ne eivät siis ole pelkästään istuimia. Pyhiinvaeltajat todella yöpyivät kirkossa ja odottivat ihmeparannusta, kuten niin monessa

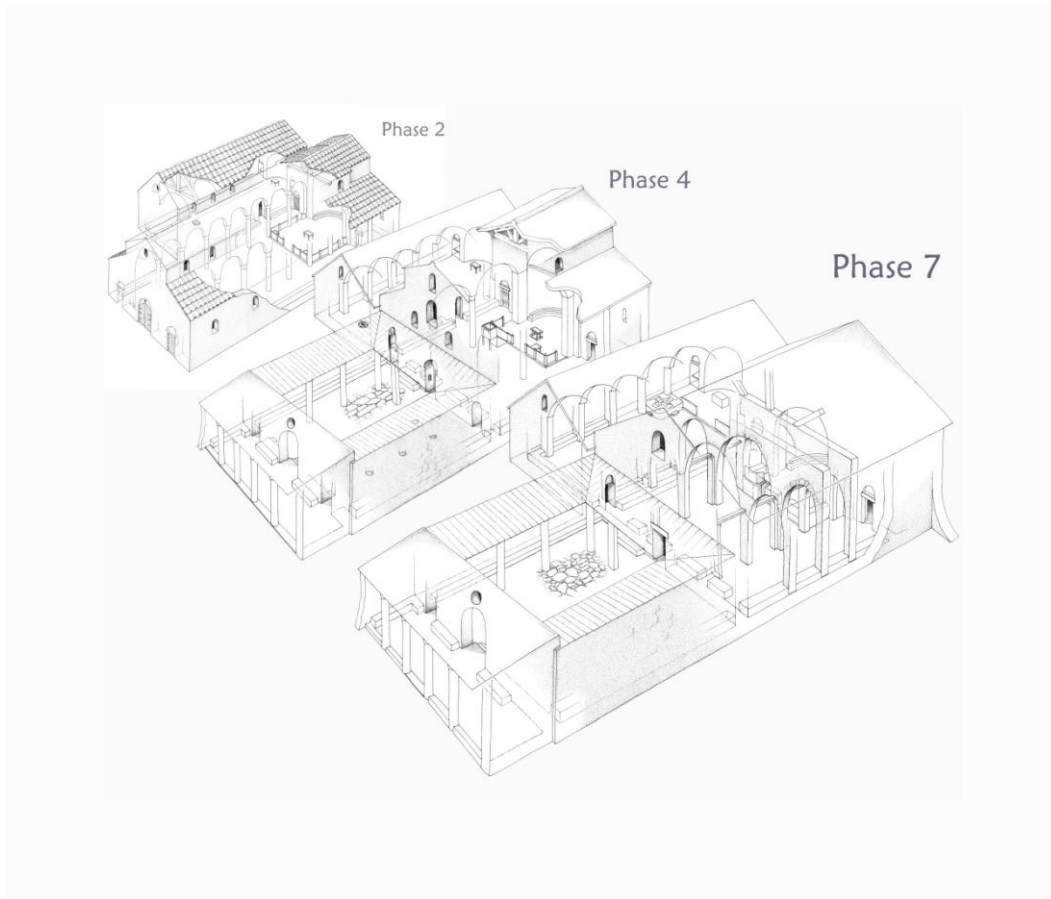
paikassa Kreikassa nykyäänkin. Vielä tänä päivänä muslimit tuovat sairaitaan, erityisesti lapsia, vuorelle profeetta Aaronin parannettaviksi.

Kirkon lattiasta löytyi marmorilaatta, johon oli kaiverrettu kolmirivinen kirjoitus. Se osoittautui osaksi psalmia 29 (Septuagintan 28): “Kunnian Jumala jylisee, Herra suurten vetten päällä”. Otteita tästä psalmin kohdasta on usein tavattu suurissa kirkollisissa astioissa, joiden vettä pidettiin “pelastuksen lähteen vetenä”. Joskus sitaatti liittyy kastealtaaseen. Aaroninvuoren kirkossa sillä on konkreettisempikin merkitys. Profeetta Aaronia nimittäin pidetään edelleenkin beduiinien keskuudessa myös säiden haltijana. Syksyllä ennen ensimmäisiä sateita lähetetään vuorelle tiedustelijoita, jotka seuraavat ns. beduiinisipulin eli merisipulin kukintaa. Ensimmäisten kukkien ilmestyminen on lähestyvän sadekauden merkki. Silloin kokoonnutaan suurella joukolla Aaroninvuorelle ja järjestetään juhlat, joihin kuuluu myös vuohen uhraaminen profeetta Aaronille. Aikaisemmin kansanjuhliin kuului myös monenlaisia kilpailuja, mm. hevosaursastusta.

Tutkimuksemme Aaroninvuorella ovat loppusuoralla. Ajankohtainen kysymys onkin: Entä sitten? Suotavaa olisi, että paikka avattaisiin turisteille eli aikamme pyhiinvaeltajille. Se edellyttää kuitenkin raunioiden suojaamista eli osittaista peittämistä ja esiin jäävien osien konservointia. Kirkon ja kappelin suojaksi on rakennettava katos, sillä sääolosuhteet talvipakkasista kuumiin kesähelteisiin ovat varsin vaativat ja paikallinen hiekkakivi kestää huonosti ilmastonmuutoksia. Kappeliin voisi järjestää pienen museon kohdeselostuksineen ja esineineen. Kaikki riippuu Jordanian Uskontoministeriöstä (Ministry of Awqaf, Islamic Affairs and Holy Places), ja sen alaisuudessa olevasta erityiskomiteasta (Royal committee for the Restoration of Mosques and Shrines of the Prophets and Companions). Valitettavasti muutokset Lähi-Idän poliittisessa tilanteessa vaikuttavat suoraan ministeriön ja antiikin hallinnon päätöksiin. Saimme kaivausluvan pyhällä vuorella hyvään aikaan, kun rauha läntisen naapurin kanssa oli allekirjoitettu. Toisen intifadan alkaessa Aaronin hauta vuoren laella (Weli) suljettiin vääräuskoisilta ja kaikki jäljet kristillisyydestä eli kirkon raunioista peitettiin terassilla. Hauta ja sen päällä oleva Weli on aina kuulunut Uskontoministeriön päätösvaltaan, kun taas ylätasankoa hallinnoi silloin Turismin ja kulttuurin ministeriö (Ministry of Tourism and Antiquities) sekä sen alaisuudessa toimiva Antiikin hallinto (Department of

Antiquities). Viime syksynä koko vuori siirrettiin Uskontoministeriölle, mutta kaivausluvut myöntää edelleen Antiikin hallinto. Luvat täytyy nyt pyytää molemmilta tahoilta. Koska lisäksi Petran kansallispuistosta, joka kokonaisuudessaan on UNESCO:n suojelukohde, on tehty suoraan pääministerin alainen autonominen alue, siltäkin on saatava suostumus. Vuoden 2010 anomuksellemme ja siihen liittyvälle kaivaussuunnitelmалlemme viime vuoden uskontoministeri näytti vihreää valoa, mutta tämän vuoden uusi ministeri sanoi: “We don’t agree”. Ehkä hän ei halua muistomerkkiä kristillisestä pyhiinvaelluskeskuksesta Aaronin haudan näköetäisyydelle. Neuvottelut jatkuvat, sillä kenttäkaudemme pitäisi alkaa heti ramadanin jälkeen. Ainoa mahdollisuutemme on käyttää keittiön ovea ja yrittää vaikuttaa kuningasperheen kautta uskontoministerin johtamaan Kuninkaalliseen komiteaan.

Jaakko Frösén

Aaronin kirkko ja kappeli, vaiheet 2, 4 ja 7. Piirros Richard Holmgren.

Kirja-arvostelu:

Suomenkielinen yleisesitys Bysantin historiasta

John Haldon, *Bysantin Historia*, kääntänyt Kaisa Sivenius; toimitustyö Mika Hakkarainen. Gaudeamus 2010. Alkuteos *Byzantium: A History*. Tempus 2000.

Maastamme on pitkään puuttunut suhteellisen ajan tasalla oleva suomenkielinen yleisesitys Bysantin valtakunnan historiasta. Edellinen, Charles Diehlin *Bysantti: suuruuden aika ja rappio*, käännettiin ranskasta jo 1929 (alkuteos oli julkaistu 1919 ja siitä otettiin uusi painos 1926). Nyt tilanteeseen on saatu parannus, kun pitkällisen prosessin jälkeen ja paljolti Bysantin tutkimuksen seuran ansiosta, on saatu suomennos John Haldonin kirjoittamasta ja vuonna 2000 englanniksi julkaisemasta *Bysantin historiasta*.

John Haldon on arvostettu Bysantin tutkija, joka on aiemmin toiminut Birminghamin yliopistossa ja vaikuttaa nykyisin Princetonissa. Hänen voitaneen sanoa erikoistuneen erityisesti Bysantin yhteiskuntaan, valtiokoneistoon ja sotalaitokseen 500/600-1000/1100-luvuilla. Monesti Haldon mainitaan marxilaisena historioitsijana, mutta tämä on ymmärrettävä ennen kaikkea tendenssinä korostaa materiaalistien edellytysten sekä yhteiskunnallisten rakenteiden ja niiden dynamiikan merkitystä historian selittämisessä. *Bysantin historia* ei sisällä mitään, mitä myös ei-marxilainen ei voisi hyväksyä ja mitä ei voisi perustella muistakin kuin opillisista lähtökohdista.

Haldonin tavoitteena onkin nimenomaan tarjota johdatus ”Bysantin monimutkaiseen yhteiskunnalliseen ja kulttuuriseen todellisuuteen”. Taiteen, kirjallisuuden ja kirkon historian hän ilmoittaa kuittaavansa vain maininnalla, paneutumatta syvemmin yksityiskohtiin. Hänen mukaansa näitä on käsitelty moderneissa tutkimuksissa muutenkin paljon. Haldon ilmoittaa, että teos ei edes pyri tarjoamaan Bysantin ja sen monimuotoisen kulttuurin kattavaa kokonaishistoriaa. Sen sijaan hän haluaa esittää mahdollisimman tiiviisti niitä puolia Bysantin historiassa, jotka auttavat ymmärtämään, ”kuinka Bysantin valtio toimi ja kuinka se oli yhteydessä ympäröivään yhteiskuntaan ja samalla muokkasi sitä aktiivisesti.”

Haldon haluaa käydä myös Bysantista yhä esiintyvien vanhentuneiden ja valtakunnan historiaan perehtyneiden tutkijoiden mielestä väärin mielikuvien kimppuun. Tällaisiksi hän lukee ajatuksen Bysantista yhteiskunnallisesti ja kulttuurisesti pysähtyneenä valtiona, jota luonnehtivat korruptio, juonittelu ja valtataistelu. Haldon toteaa, että kuva pysähtyneisyydestä on osin bysanttilaisten itsensä aiheuttamaa. Valtakunta pyrittiin esittämään vakaana, sopusointuisena ja Jumalan määräämän järjestyksen ohjaamana. Kuitenkin sen yhteiskunnassa tapahtui aikojen saatossa suuriakin mullistuksia. Haldonin mielestä Bysantin hovi ei ollut sen enempää korruption ja salaliittojen hallitsema kuin muutkaan aikalaisensa.

Ylipäätänsä voisi nostaa esille, kuinka heikosti Bysantin historiaa tunnetaan. Itsekin olen joskus joutunut selittämään peruskoulun ja lukionkin oppimäärän läpikäyneille henkilöille, mikä Bysantti oli. Myös monien suomalaisten tutkijoidenkin parissa nuo Haldonin kritisoimat vanhentuneet mielikuvat kukoistavat. Eräskin läntisen Euroopan keskiaikaan keskittynyt tutkija julisti kerran kuulteni, että Bysantti oli koko 1000-vuotisen historiansa ajan ”pelkkä heittopussi”. Toivottavasti kirjan suomenkielinen käännös auttaa pääsemään eroon tällaisista harhaluuloista.

Vaikka Haldon onkin rajannut teoksen sisältöaluetta, on hänen harteilleen ottamansa tehtävä ollut vaativa, varsinkin kun kustantaja on ilmeisesti ollut hengittämässä niskaan teoksen pituuden suhteen. Kirjan rakenne on temaattinen. Tosin ensimmäisen osan teema on esittää yhteenveto tapahtumahistoriasta aina Bysantin syntyvaiheista sen kukistumiseen. Se, milloin Bysantti oikeastaan syntyi, on tietysti kiistelty kysymys, minkä Haldonkin nostaa esille. Hänen käsittelynsä joka tapauksessa alkaa Diocletianuksen aikaisista hallinnonuudistuksista n. 300 jKr ja ajanjakso Iustinianus I (527-565) valtaannousuun esitetään vanhan roomalaisesta järjestyksen hiipumisena. Iustinianuksen onnistui laajentamaan valtakuntaa, mutta se toi myös enemmän vihollisia ja resurssit alkoivat osoittautua riittämättömiksi. Verojenkin kiristäminen aiheutti sisäisiä ongelmia. Romahdus koitti sitten 500-luvun loppupuoliskolla ja 600-luvulla, kun iso osa valtakunnan alueesta menetettiin ennen kaikkea arabeille.

Bysantti selvisi hädin tuskin näistä mullistuksista, mutta samalla se muodostui uudelleenlaiseksi keskiaikaiseksi keisarikunnaksi. Bysantin asema vakiintui ja 900-luvulla ja 1000-luvun alussa se valtasi monia menetettyjä alueita takaisin. Lisäksi ortodoksinen

kristinusko levisi Bysantista sen rajojen ulkopuolelle. Virkamies- ja maanomistajaeliittien valta kuitenkin kasvoi, ja ne pystyivät lopulta haastamaan keskushallinnon. Turkkilaiset ottivat haltuunsa suuren osan Anatoliaa 1000-luvun lopulla ja 1204 ristiretkeläiset valtasivat Konstantinopolin. Valtakunta ei kuitenkaan lakannut olemasta ja Bysantin seuraajiksi itsensä katsoneiden hallitsijoiden onnistui vallata kaupunki takaisin 1261. Vähitellen turkkilaiset ottivat kuitenkin valtakunnan alueet haltuunsa. Osmanit valtasivat Konstantinopolin 1453 ja viimeisiksi bysanttilaisiksi katsotut alueet Peloponnesoksella ja Trebizontin alueella kukistuivat alle vuosikymmen sen jälkeen.

Tapahistoriallisen katsauksen jälkeen seuraa luku ”Bysantin maat ja kansat”, jossa esitellään ennen kaikkea Bysantin maantiedettä ja samalla käsitellään myös liikenneyhteyksiä, maataloustuotantoa ja kaivannaisia. Haldon korostaa, miten nämä loivat puitteet valtion toiminnalle ja olivat itsestään tärkeitä Bysantin historiallisen kehityksen selittäjiä.

Luvussa ”Bysantin valtio” Haldon julistaa, että Konstantinopolin keskushallinnon vallan ja toimintakyvyn määritteli paljolti kyky valvoa keisarikunnan resursseja ja ylläpitää armeijaa ja hallintokoneistoa. Onnistuminen oli paljolti kytköksissä tiettyihin yhteiskunnallis-taloudellisiin ja ideologisiin intresseihin. Näiden tekijöiden suhde resurssien hankinnan ja jakelun onnistumiseen määritteli Haldonin mukaan valtiollisen vallan rajat ja laajuuden. Valtion vallankäyttötavoissa on hänen mukaansa kaksi ääripäätä, keskitetysti hallittu yksinvalta sekä toisessa ääripäässä eliitille hajautettu poliittinen ja taloudellinen valta. Bysantin historia oli Haldonin mukaan liikettä näiden kahden ääripään välillä. Tätä voitaneenkin pitää Haldonin päänäkökulmana siihen, miten Bysantin valtio toimi ja kuinka se oli yhteydessä ympäröivään yhteiskuntaan.

Luku Bysantin valtiosta keskittyykin pitkälti taloushallintoon ja verotukseen sekä armeijaan ja laivastoon. Valtakunnan armeija koostui 500-luvulla palkatuista *limitanei* ja *comitatenses* joukoista. *Limitaneit* olivat paikallaan pysytteleviä rajajoukkoja ja *comitatenses* liikkuvia kenttäjoukkoja. Suomenkielisessä versiossa *limitaneista* käytetään hieman harhaanjohtavaa nimitystä rintamajoukot. Vanha systeemi hajosi 600-luvun mullistuksissa ja tilalle tuli *themata*-järjestelmä, jossa *themoiksi* kutsutut sotilasalueet korvasivat vanhat siviilimaakunnat ja sotilaita ylläpidettiin pääosin antamalla heille maata omasta *themasta*. *Themata*-joukkojen rinnalle tuli sitten vakinaisemmin liikekannalla

olevia joukkoja sekä palkkasotureita. Valtakunnan alkaessa jälleen laajeta näiden rooli kasvoi ja *themata*-armeijat vastaavasti taantuivat. Ne eivät selvinneet 1000-luvun lopun kriisistä ja valtakunnan loppuaikoina armeijat koostuivat pääosin ulkomaisista palkkasotureista sekä henkilöistä, joille sotapalvelusta vastaan oli luovutettu valtion tuloja ns. *pronoia*-etuksina.

Seuraava luku on ”Elämä kaupungeissa ja maaseudulla” ei nimestään huolimatta koskettele arkielämää. Sen sijaan siinä keskitytään aluksi, kuinka antiikin ajan autonomiset kaupungit (*polis*) muuttuivat ennen kaikkea 600-luvulla lähinnä puolustuksen ja hallinnon tarpeita palveleviksi linnakekaupungeiksi (*kastron*). Kaupunkien taloudellinen asema vahvistui 900-1100-luvuilla ja niille kehittyi kaupunkiyhteisöllistä identiteettiä. Kaupungin hallinnon laitokset jäivät kuitenkin harvinaisiksi, mikä erotti bysanttilaisia kaupunkeja antiikinaikaisista kaupungeista ja keskiajan länsieurooppalaisista. Suurin osa Bysantin väestöä oli maanviljelijöitä. Myöhäisantiikin aikana suurin osa ei ilmeisesti itse omistanut maitaan, mutta 600-700-lukujen myllerryksessä vapaiden talonpoikien määrä näyttää kasvaneen. Verotaakka kohdistui yhä kuitenkin raskaimmin juuri talonpoikaisväestöön ja se johti Haldonin mukaan jälleen siihen, että suurin osa maanviljelijöistä päätyi jälleen suurmaanomistajien vuokratiljelijöiksi. Kauppa ja käsityö kukoistivat usein Bysantissa, mutta ne eivät nauttineet erityistä yhteiskunnallista arvostusta, ja valtio oli harvoin valmis tukemaan kauppiaiden etuja. Kun 1000-1100-luvulla Bysantin oli hankittava laivastotukea Venetsialta kaupallisia myönnytyksiä vastaan, johti se valtakunnan markkinoiden vähittäiseen luisumiseen pitkälti italialaisten merenkulkaupunkien käsiin.

Seuraavan luvun suomenkielinen otsikko ”Bysantin poliittinen järjestelmä” ei mielestäni täysin vastaa englanninkielistä otsikkoa ”Byzantine political society” eikä luvun sisältöä. Luku keskittyy eliitin yhteiskunnalliseen rakenteeseen eli siihen, ketkä Bysantin valtakuntaa oikein johtivat. Myöhäisroomalainen ”senaattorisääty” pitkälti katosi 600-luvun mullistuksissa. Uusi eliitti oli aikaisempaa riippuvaisempaa keisarista ja henkilökohtaiset kyvyt sekä yhteydet hoviin painoutuivat. Valtion palveluksessa menestyneet henkilöt saattoivat kuitenkin hankkia suvulleen suuria maaomistuksia ja luoda omia sukuverkostojaan, minkä seurauksena 1000-luvulle tultaessa Bysantiin oli kehittynyt uusi ”aristokratia”, joka saattoi haastaa keskushallinnon. Komnenos-dynastian

aikana (1081-1185) johtavat ylimyssuvut suosikkiverkostoineen käytännössä monopolisoivat tärkeimmät virat. Silti on huomattavaa, että Bysantissa oli loppuun asti olemassa keskushallintoa palveleva virkamieskunta, jonka asema perustui koulutukseen ja eteneminen periaatteessa omiin kykyihin. Maakuntaylimystö alkoi sen sijaan etääntyä keskushallinnosta.

Kristinusko oli luonnollisesti keskeinen osa Bysantin poliittista ideologiaa ja 600-luvulle tultaessa se oli jo ainakin periaatteessa väestön enemmistön maailmankatsomuksen perusta. Bysantissa kirkko ja valtio toimivat läheisessä yhteistyössä. Kuitenkin jos keisarillinen politiikka poikkesi hengenmiesten mukaan oikeasta kristillisestä opista, saattoi seurauksena olla vakavia sisäisiä ongelmia. Viimeinen varsinainen luku on otsikoitu ”Valta, taide ja perinne Bysantissa”. Haldon julistaa ikään kuin yhteenvedona, että keskushallinnon oli kilpailtava resursseista, mikä aiheutti mm. sisäpoliittisia jännitteitä. Lisäksi ylijäämään keräämisestä valtiolle vastanneilla henkilöillä oli taipumus liittyä kilpailijoiden joukkoon. Haldonin mukaan tämä voitiin estää lähinnä luomalla täysin valtiosta riippuvainen byrokraatia, joka oli sitten liian jäykkä vastaamaan uusiin taloudellisiin haasteisiin varsinkin Italian kaupunkivaltioiden taholta.

Lyhyessä katsauksessa kirjallisuuteen ja kuvataiteeseen Haldon korostaa, kuinka ne heijastelivat kulloistakin aatemaailmaa ja tärkeinä pidettyjä kysymyksiä. Haldonin mukaan Bysantin keisarikunnan poliittis-ideologista järjestelmää luonnehti viimekädessä pitkälle menevä joustavuus ja sopeutumiskyky. Tietynlainen jännite kreikkalais-roomalaisen rationaalisen perinnön ja kristinuskon välillä näkyi läpi koko Bysantin historian ja Haldonin mukaan Bysantin kulttuuri olikin oikeastaan täynnä paradokseja. Vahvojen roomalaisuuteen ja ortodoksiseen kristinuskoon nojaavien perinteidensä ansiosta bysanttilaiset saattoivat kuitenkin luoda oman yhteisen identiteetin, joka auttoi selviämään vaikeiden aikojen läpi ja erotti bysanttilaisia ympäröivistä kulttuureista ainakin 1204 asti. Toisaalta Haldon katsoo, että varsinkin tiukka pitäytyminen ortodoksisen kristinuskon dogmeissa haittasi yhteistyötä katolisen kristikunnan kanssa osmaneja vastaan.

Kuten tästä referoinnista näkee, on Haldonin kirjassa melko paljon toistoa. Monet poliittiset ja yhteiskunnalliset mullistukset ovat vaikuttaneet useammallakin saralla. Tämä

laittaa pohtimaan, olisiko kronologisesti etenevä rakenne ollut toimivampi ja auttanut pituusongelmissa?

Kirjan lopusta löytyy vielä sanasto Bysantin historiaan liittyville termeille, luettelo keisareista, kronologinen taulukko tärkeimmistä tapahtumista sekä kirjallisuutta niille, jotka haluavat syventää tietojaan. Kirjallisuusluettelo on suunnattu englanninkieliselle lukijalle. Haldon kyllä sinänsä tuntee hyvin myös muuta tutkimusta ja on jopa valmis julistamaan, että saksa, ranska, venäjä ja nykykreikka ovat englantia tärkeämpiä. Suomenkielisessä laitoksessa venäjän tilalla on italia. En tiedä, onko tämä muutos ollut Haldonin valinta vai suomenkielisen laitoksen laatijoiden. Minulla on ollut kirjan englanninkielisestä versiosta käytettävissäni vain alkuperäinen versio vuodelta 2000. Sen jälkeen on otettu vielä kolme painosta, joiden mahdollisista muutoksista en ole tietoinen.

Olisi ehkä syytä huomauttaa, että myös Bysantin tutkimuksessa englannin asema vahvistuu jatkuvasti, vaikka se tuskiin vielä sukupolviin saa samankaltaista asemaa kuin monessa muussa tieteessä. Itse asiassa suomenkielisessä laitoksessa puhutaankin muiden kielten englantia tärkeämmästä asemasta tutkimustraditiossa. Koska Haldonin alkuperäisteos julkaistiin jo vuonna 2000, on bibliografiassa mainittu kirjallisuus lähes kokonaan viime vuosituhannen puolelta. *Tabula Imperii Byzantini*-sarjan uusimmat on tosin otettu mukaan suomenkieliseen laitokseen.

Tällainen yleisteos ei luonnollisestikaan voi välttyä virheiltä. Haldonin erikoistumisaikakausi paistaa siitä, että ainakaan itse en havainnut erityisiä ongelmia faktojen suhteen koskien aikakautta 500/600-luvulta 1000/1100-luvulle. Sen sijaan Haldon kyllä ilmaisee kokolailla yksiselitteisenä totuutena oman kantansa sellaisiin kiisteltyihin kysymyksiin kuin ikonoklasmi ja *themata*-järjestelmän synnyn kronologia. Myöhäis-bysanttilaisen kauden osalta löytyy kuitenkin enemmän erilaisia pikku virheitä, kuten väite, että keisari Andronikos toinen kuoli 1328. Hän menetti silloin kyllä valtansa, mutta siirtyi ajasta ikuisuuteen vasta 1332. Varsinkin kronologisessa taulukossa huolellisuus näyttää välillä lipsuneen. Osmanit eivät esimerkiksi yksin vallanneet bysanttilaisten omistuksia Vähässä-Aasiassa 1280-1337. He olivat vain yksi monista turkkilaisryhmistä, jotka ottivat tuon alueen haltuunsa. Osmanit eivät valloittaneet Efesosta 1328, kuten Haldon väittää, vaan bysanttilaisilta kaupungin otti toinen

turkkilaisjoukko yli 20 vuotta aikaisemmin. Vasta 1300-luvun loppupuoliskolla ja 1400-luvulla osmanit nielaisivat muut turkkilais-*beylikit* ja samalla myös Efesos päätyi heidän haltuunsa.

Myös käänöksessä asiasisältö on ajoittain päässyt vääristymään, varsinkin jos tekstiä on pyritty lyhentämään tai yksinkertaistamaan. Esimerkiksi termien selityksissä Haldon toteaa *gasmouloiden* olleen valtakunnan myöhäisajalla henkilöitä, joilla oli kreikkalais-latinalainen sukutausta ja joita käytettiin palkkasotureina. Suomalainen käänös julistaa *gasmouloin* olevan palkkasotureista käytetty termi Rooman myöhäisellä keisariajalla. Tässä on tapahtunut väärinymmärtäminen. *Gasmouloit* vaikuttivat Bysantin, eivät Rooman, myöhäiskaudella. Kun bysanttilaiset valtasivat Konstantinopolin takaisin 1261, he alkoivat käyttää kreikkalais-latinalaisen sekaliittojen jälkeläisiä, *gasmouloita*, sotapalveluksessa. *Gasmouloista* näyttää tulleen sittemmin nimitys tietentyypistä palvelusta suorittavilla sotilaille, mutta mikään palkkasoturin yleistermi se ei missään vaiheessa ollut.

Huolimatta joistain puutteista Haldonin voidaan katsoa onnistuneen luomaan Bysantin historiasta toimiva katsaus perusteltuine tulkintoineen. Teoksen kääntäminen suomeksi puolestaan täyttää suomenkielisessä tietokirjallisuudessa ollutta vakavaa aukkoa ja toivottavasti Haldonin teoksen käänöksen myötä Bysantin tuntemus maassamme paranee. Kattavana yleisesityksenä se tarjoaa myös hyvän mallin Bysantin historiassa käytettävistä nimiasuista ja translitteroinneista. Jos kirjasta otetaan uusintapainos, voitaisiin käänöksessä nyt olleet ongelmat samalla korjata.

(Arvostelusta on julkaistu pitempi versio 23.6.2010 Agricola-tietoverkossa)

Juho Wilskman

Bysantin tutkimuksen seura ry järjestää 16.09.2010 kansainvälisen kollokvion

Graecia Sacra

Ohjelma

Klo 11 Björn Forsén (HY, BTS) Kollokvion avaus

Klo 11.15 Niko Livanos (National Center for Hellenic Studies, Athens)

The monastery of St. John the Theologian of Patmos: Piety and Power in the Eastern Mediterranean

Klo 12 Father Justin (Monastery of St. Catherine, Sinai)

Saint Catherine's Monastery: an Ark in the Wilderness

Tauko 13–14

Klo 14 René Gothoni (University of Helsinki)

Pilgrimage to Athos

14.45 Eleni Sotiriou (University of Erfurt, Germany)

Angelic Sisterhood and Earthly Friendship: Female Monasticism and Friendship in Contemporary Greek Orthodoxy

Paikka :Tieteiden talo Kirkkokatu 6, sali 404

Aika: Torstai 16.09. 2010 klo 11

Bysantin tutkimuksen seura
Sällskapet för Bysantinsk Forskning

Tieteiden talo

Kirkkokatu 6

00170 Helsinki

Seuran johtokunta v. 2010

Björn Forsén (puheenjohtaja)

Mika Hakkarainen

Kai Juntunen

Mari-Johanna Rahkala

Ilkka Syväne

Marjaana Vesterinen

Päivi Collander (sihteeri)

Anja Hakonen (rahastonhoitaja)

Seura pyrkii kokoamaan yhteen sekä Bysantin tutkimuksen piirissä tai sitä sivuavilla aloilla työskentelevät tutkijat että kaikki alasta kiinnostuneet.

Jäsenmaksu 13 € (opiskelijat 6 €) maksetaan seuran tilille

Nordea 157230-27391.

Yhteystiedot pyydetään jättämään joko postitse seuran postiosoitteeseen tai sähköisesti osoitteeseen [bts\(at\)pro.tsv.fi](mailto:bts(at)pro.tsv.fi).

Internet-sivut

www.protsv.fi/bts